

Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1954

Ἐκαστον παρερχόμενον ἔτος ἐνισχύει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν ἄποψιν ὅτι τὸ ἔδαφος τῆς Κρήτης εἶναι ἀνεξάντλητον εἰς ἀρχαιολογικούς θησαυρούς. Ἐξ ἄλλου ἢ καλὴ τύχη δὲν ἐγκαταλείπει τοὺς ἐν τῇ νήσῳ ἐργαζομένους ἐπιστήμονας ἀρχαιολόγους, ἀλλὰ καὶ αὐτόκλητος φέρει εἰς φῶς πολὺτιμα εὐρήματα. Οὕτω καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1954 πλουσία ὑπῆρξεν ἡ συγκομιδὴ παντὸς εἴδους καὶ πάσης ἐποχῆς ἀρχαίων ἀντικειμένων καὶ σημαντικὰ ἀρχαία κτίσματα ἤλθον εἰς φῶς. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ἡ Κρήτη ηὐτύχησε νὰ ἴδῃ ὀλοκληρουμένην τὴν τουριστικὴν ἐκθεσιν τοῦ μοναδικοῦ ἐν τῷ κόσμῳ μουσείου τῆς, τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου, παρὰ τὰς ὑπαρχούσας δυσχερείας καὶ τὴν σχετικῶς μεγάλην ἔλλειψιν μέσων καὶ ἐργαζομένου ἐπιστημονικοῦ καὶ τεχνικοῦ προσωπικοῦ.

Διὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ κτηρίου τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου καὶ τοῦ περιβόλου αὐτοῦ διετέθησαν ἕτεραι 450.000 δραχμῶν. Οὕτω ἀπεπερατώθησαν αἱ ὑπόγειαι ἀποθήκαι καὶ προσετέθη μία ἀποθήκη ὑλικῶν, ἀπεπερατώθη πλήρως ἡ βορεία ἡμιτελῆς πτέρυξ ἐξ ὀκτῶ αἰθουσῶν εἰς δύο ὀρόφους, κατασκευάσθησαν νέα συστήματα φωταγωγῶν καὶ ἐτοποθετήθησαν τὰ νέα ἐκ τοῦ Ἐξωτερικοῦ κομισθέντα σιδηρᾶ παράθυρα εἰς ὀλόκληρον τὸ κτήριο. Ἐγένοντο ἐπὶ πλέον ἐργασίαι διὰ τὴν ἐπαύξεισιν τῆς ἀσφαλείας τοῦ Μουσείου καὶ τὴν προστασίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ὀμβρίων ὑδάτων. Οὕτω παρεδόθη τὸ σύνολον τῶν αἰθουσῶν τῶν προοριζομένων διὰ τὴν τουριστικὴν ἐκθεσιν καὶ τὰς ἐπιστημονικὰς συλλογὰς, εἴκοσι τὸν ἀριθμόν. Ὁ περίβολος τοῦ Μουσείου διεμορφώθη εἰς τὴν τελικὴν αὐτοῦ μορφήν, χωρὶς αἱ σχετικαὶ ἐργασίαι νὰ λάβουν εἰσέτι τέλος· τὰ ἐξωτερικὰ κιγκλιδῶματα καὶ κιγκλιδωταὶ θύραι κατασκευάσθησαν, μένει ὁμοῦ εἰσέτι νὰ κατασκευασθοῦν τὰ φυλακεῖα καὶ νὰ γίνῃ ὁ ἐξωτερικὸς ἐξωραϊσμός τοῦ ὅλου κτηρίου. Δὲν ἐλύθη εἰσέτι τὸ ζήτημα τῆς οἰκοδομῆς παραρτήματος τοῦ Μουσείου διὰ τὴν ἐπιγραφικὴν συλλογὴν καὶ τὰ γλυπτὰ τοῦ περιβόλου. Θεωρεῖται ἀπαραίτητον νὰ συμπληρωθῇ τὸ Μουσεῖον καὶ διὰ μιᾶς μεγάλης αἰθούσης διαλέξεων καὶ μουσειακῶν μαθημάτων.

Ἡ ἐκθεσὶς τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου προσέλαβεν ὡς πρὸς τὸ τουριστικὸν αὐτῆς τμήμα σχεδὸν τὴν ὀριστικὴν αὐτῆς μορφήν. Ἐχρησιμοποιήθη τὸ σύνολον τῶν νέων μεταλλικῶν καὶ κρυσταλλίνων προθηκῶν (ἦτοι 126) διὰ τὰς 14 αἰθούσας τῆς τουριστικῆς ἐκθέσεως, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀνέτως καὶ κατὰ τρόπον ἐμφανίζοντα ὀλόκληρον τὴν ἐξέλιξιν τοῦ κρητικοῦ πολιτισμοῦ εἰς πάσας αὐτοῦ τὰς μορφὰς ἐκτίθενται τὰ μᾶλλον σημαντικὰ ἀντικείμενα τοῦ Μουσείου. Ἐγένετο νέα κατάταξις τῶν χρυσῶν κοσμημάτων καὶ τῶν σφραγιδολίθων. Συνεπληρώθησαν αἱ κυριώτεραι συλλογαὶ τῶν ἄλλων μικροτεχνημάτων. Ἐξετέθησαν καὶ νέα λαμπρὰ παραδείγματα καμαραϊκῆς κεραμεικῆς. Οἱ πίθοι ἐξετέθησαν κατὰ ἐποχὰς ἐντὸς τῶν αἰθουσῶν. Ἀπεμονώθησαν εἰς μικρὰς προθήκας τὰ μοναδικῆς σημασίας ἀντικείμενα. Κατασκευάσθησαν εἰδικὰ θάβρα διὰ τὰς σαρκοφάγους καὶ τοὺς μεγάλους λέδητας. Ἐξετέθησαν ἐπίσης τὰ κυριώτερα εὐρήματα τῶν τελευταίων ἀνασκαφῶν. Αἱ μινωικαὶ τοιχογραφίαι ἐξετέθησαν εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ ἄνω ὀρόφου. Εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν ἑλληνικὴν αἴθουσαν ἐτοποθετήθησαν συμπληρωθέντα καὶ ἀποκατασταθέντα τὰ γλυπτὰ τοῦ Πριναῖ, ἡ ζωοφόρος τῶν ἱπέων καὶ ἡ πύλη μετὰ τὰς θεότητας. Ἡ αἴθουσα αὕτη ἔλαβε τὴν ὀριστικὴν αὐτῆς μορφήν. Ἡ αἴθουσα τῶν κλασσικῶν ἑλληνικῶν καὶ ἑλληνορρωμαϊκῶν γλυπτῶν ἀπηλλάγη τῶν προθηκῶν καὶ ἠνοίχθη διὰ τὸ κοινόν.

Αἱ ἐργασίαι ἀποκαταστάσεως τῶν ἀντικειμένων ἐσυνεχίσθησαν μετὰ γοργὸν ρυθμὸν κυρίως διὰ τοῦ ἀρχιτεχνίτου τοῦ Μουσείου Ζαχαρίου Κα-

νάκη και τοῦ βοηθοῦ του Ἰωάν. Μεραμβελιωτάκη. Ὁ ζωγράφος Θωμᾶς Φανουράκης ἐσυνέχισε τὸ ἔργον τῆς καλλιτεχνικῆς ἀποκαταστάσεως. Ἐπίσης εἰργάσθη εἰς ὠρισμένας καλλιτεχνικὰς ἀποκαταστάσεις ὁ καλλιτέχνης Κωνστ. Πετράκης. Διὰ τῆς ἐργασίας τῶν ἀνωτέρω κατέστη δυνατὴ ἡ ἀποκατάστασις τοῦ μοναδικοῦ εἰς σπουδαιότητα ἀρχαῖκου πίθου ἐκ Λύττου, ἡ συμπλήρωσις τῶν ἐλληνικῶν θυρωμάτων, ἡ συμπλήρωσις τοῦ ἐκ Κνωσοῦ μωσαϊκοῦ τοῦ Ἀπολλιναρίου, ἡ συμπλήρωσις ὠρισμένων τοιχογραφιῶν τῶν ὁποίων τὰ χρώματα ἀποκαταστάσεως εἶχον καταστῆ λίαν ἐξίτηλα, ἡ ζωγραφικὴ ἀποκατάστασις μεγάλου ἀριθμοῦ μινωικῶν ἀγγείων μεταξὺ τῶν ὁποίων ἱκανοὶ πίθοι, ἡ ἀποκατάστασις τῶν γλυπτῶν τοῦ Πριניᾶ κλπ. Ἐξ ἄλλου τὰ ἐργαστήρια τοῦ Μουσείου ἐργασθέντα ἀδιαλείπτως ἀπεκατέστησαν μέγαν ἀριθμὸν τῶν εὐρημάτων τῶν τελευταίων ἀνασκαφῶν. Διὰ λογαριασμὸν τῆς Ἰταλικῆς Ἀρχαιολ. Σχολῆς εἰργάσθησαν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἐκ Φαιστοῦ καὶ Γόρτυνος σημαντικῶν νέων εὐρημάτων ὁ εἰδικὸς τεχνίτης Ἀλῆ Καραδέλλα καὶ ὁ συγκολλητὴς Βασίλειος Γιαννίκος. Ὁ πρῶτος εἰργάσθη μετὰ τοῦ Ζαχαρίου Κανάκη καὶ εἰς τὴν θάσει τῶν νεωτέρων τεχνικῶν μεθόδων ἀποκατάστασιν ὠρισμένων μινωϊκῶν τοιχογραφιῶν.

Σημαντικὸν ἔθημα διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς ἐκθέσεως διὰ προσθήκης βοηθητικῶν διὰ τοὺς ἐπισκέπτας μέσων ὑπῆρξεν ἡ ἐκθεσις σειρᾶς φωτογραφιῶν ἐν μεγεθύνσει τῶν μᾶλλον ἀντιπροσωπευτικῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων, παραχωρηθεισῶν διὰ δωρεᾶς τοῦ γνωστοῦ τεχνοκρίτου Χριστ. Ζερβοῦ. Εὐρίσκειται νῦν ἐν προπαρασκευῇ ὁλόκληρος σειρὰ ἐγχρώμων ἀναπαραστάσεων ἐκ τῶν μινωικῶν ἀνακτόρων, μεγάρων, μνημειωδῶν τάφων καὶ τοῦ ἀρχαῖκου ἐλληνικοῦ ναοῦ τοῦ Πριניᾶ διὰ τοῦ εἰδικοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Piet de Jong. Παρασκευάζονται δὲ καὶ ἐπεξηγηματικαὶ δέλτοι τοῦ Μουσείου εἰς τρεῖς γλώσσας. Ὑπὸ ἐκδοσιν εἶναι καὶ ὁ Ὁδηγὸς τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου, κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν.

Τὸ νεοσύστατον Ἱστορικὸν Μοσεῖον Κρήτης, τῇ ἀδιαλείπτῳ μερίμνῃ τῆς Ἐταιρείας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν καὶ τῆς ἐν Ἡρακλείῳ Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας, ἐπλουτίσθη διὰ πολλῶν ἀρχαιολ. ἀντικειμένων τῆς βυζαντινῆς, μεσαιωνικῆς καὶ παλαιοτουρκικῆς περιόδου. Τὰ σχετικὰ στοιχεῖα περιλαμβάνονται εἰς τὴν δημοσιευομένην ἀνωτέρω ἐκθεσιν τῶν Πεπραγμένων τῆς ὡς ἄνω Ἐταιρείας.

Ὡς πρὸς τὰ Τοπικὰ Μοσεῖα καὶ Συλλογὰς ἡ ἐπελθοῦσα πρόσδος ὡς πρὸς τὸν πλουτισμὸν καὶ συστηματικὴν ἐκθεσίν των, παραβαλλομένη μετὰ πενιχρὰ διατεθέντα μέσα, εἶναι σημαντικὴ. Οὕτω διὰ πρώτην φοράν ἐξετέθη συστηματικῶς καὶ κατὰ εὐπρόσωπον τρόπον τὸ μικρὸν Μοσεῖον Ρεθύμνης ἐντὸς τῆς ἀποκατασταθείσης Ἐνετικῆς Λέσχης. Ἡ ἐργασία ἐξετελέσθη διὰ τοῦ ὑποφαινομένου καὶ τοῦ ἀρχιτεχνίτου τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου Ζαχαρίου Κανάκη. Ἡ συλλογὴ περιέλαβε τὰς προελληνικὰς, ἐλληνικὰς καὶ ἐλληνορρωμαϊκὰς ἀρχαιότητας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ σειρὰ τῶν μινωϊκῶν σαρκοφάγων καὶ ἡ νομισματικὴ συλλογὴ, ἡ τελευταία τακτοποιηθεῖσα διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ Γάλλου νομισματολόγου Le Ridder ἔπίσης μικρὸν μεσαιωνικὸν τμήμα. Εἰς τὸ Μοσεῖον Χανίων δὲν ἐγένοντο ἐργασίαι ἐκτάσεως. Ἐρχισεν ἡ ἀναδιοργάνωσις διὰ τοῦ Ἐπιμελητοῦ τοῦ Μουσείου κ. Στ. Ἀλεξίου καὶ τοῦ ἀρχιτεχνίτου τῶν τριῶν Συλλογῶν τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης (Νεαπόλεως, Ἀγίου Νικολάου καὶ Ἱεραπέτρας) κοινῇ συμβολῇ τοῦ Ἑλλην. Δημ. Μοσίου καὶ τῶν Δήμων.

Εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς στερεώσεως καὶ ἀποκατάσεως τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων αἱ γενόμεναι ἐργασίαι δεῶν νὰ χαρακτηρισθοῦν

ώς σημαντικά. Οὕτω ἐν Κνωσῷ, διατεθέντος κονδυλίου ἑκατὸν χιλιάδων νέων δραχμῶν ὑπὸ τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως, ἐγένετο ἐκτεταμένη ἐργασία στερεώσεως τῶν θαπέδων καὶ τοίχων μάλιστα κατὰ τὴν Δυτικὴν Πτέρυγα τοῦ Ἀνακτόρου. Ὀλόκληρος ἡ Δυτικὴ αὐλὴ ἐστερεώθη ὡς πρὸς τὰ πλακόστρωτά της καὶ τοὺς δύο βωμούς, ἐν συνεχείᾳ δὲ ὁ διάδρομος τῆς πομπῆς, ἡ νοτιὰ αἴθουσα τῶν ἱερῶν καὶ τὰ γειτονικὰ δωμάτια, τὰ ἱερὰ θησαυροφυλάκεια καὶ αἱ δύο στοαὶ τῆς πρὸς τὴν κεντρικὴν αὐλὴν προσόψεως. Ἐστερεώθησαν οἱ τοῖχοι τῶν περισσοτέρων ἀποθηκῶν τῆς δυτικῆς πτέρυγος μετὰ τοῦ συναφοῦς διαδρόμου καὶ αἱ κρύπται τῶν ἱερῶν στύλων. Δύο στέγαστρα κατεσκευάσθησαν, τὸ ἐν διὰ τὴν προστασίαν τῶν Κρυπτῶν μετὰ τῶν συναφῶνωματίων καὶ τὸ ἕτερον διὰ τὴν κάλυψιν τῶν Βασιλικῶν Ἀποθηκῶν καὶ τοῦ Διαδρόμου τῶν Ἀδιεξόδων. Ἡ γενομένη ἀποκατάστασις ὑποβοηθεῖ οὐσιαστικῶς τὴν κατανόησιν σημαντικῶν τμημάτων τοῦ Ἀνακτόρου ἔδωσε δὲ εὐκαιρίαν νὰ μελετηθοῦν πολλὰ προβλήματα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς χρονολογίας διαφόρων τμημάτων τοῦ μνημείου.

Ἐν Φαιστῷ αἱ ἐργασίαι ἀποκαταστάσεως ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ἱταλικῆς Ἀρχαιολ. Σχολῆς κ. Ντόρο Λέβι καὶ τοῦ ἐξαιρέτου τεχνικοῦ κ. Τότι· ἐσυνεχίσθη ἡ ἀντικατάστασις τῶν ἐφθαρμένων πλακῶν ἐκ γυψολίθου δι' ἄλλων μὲ ὑλικὸν ἐξαχθὲν ἀπὸ τὰ ἀρχαία λατομεῖα, τῆς ἐργασίας ἐκταθείσης εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Βασιλικῶν διαμερισμάτων. Μικροτέρας κλίμακος ἐργασία ἐγένετο εἰς τὸ Ἀνάκτορον Μαλίων, ὅπου ἐπροστατεύθη ὁ βωμὸς τῆς νεκροπόλεως τοῦ Χρυσολάκκου, μερίμνη τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολ. Σχολῆς, ὡς καὶ τμήματα τοῦ Ἀνακτόρου. Δαπάναις τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολ. Ἐταιρείας ἐσυνεχίσθησαν αἱ ἐργασίαι στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῶν τριῶν μινωικῶν Μεγάρων Τυλίσοῦ. Διὰ τῶν ἐργασιῶν ὁ χῶρος ἀνεδείχθη εἰς νέαν ὅλως μορφήν καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τούτων ἐγένοντο σημαντικαὶ ἀποκαλύψεις καὶ ἐλύθησαν πολλὰ προβλήματα, μάλιστα σχετικὰ μὲ τὴν χρονολογίαν τῶν μεγάρων. Αἱ ἐργασίαι ἐγένοντο ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὑποφαινομένου καὶ διὰ τῆς τεχνικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Μουσειοῦ Ἡρακλείου, μὲ τὰ ἀκόλουθα ἀποτελέσματα: Εἰς τὸ Μέγαρον Γ ἀπεκατεστάθησαν ἡ ὁδὸς προσπελάσεως, τὸ δωμάτιον τῆς κρύπτῆς, τὸ πρόσθετον εἰς αὐτὸ δωμάτιον, τὸ κύριον διαμέρισμα κατοικίας μὲ τὸ πολύθυρον, τὸ συναφὲς πρὸς αὐτὸ καὶ νῦν τὸ πρῶτον ἀποκαλυφθὲν λουτρόν, τὸ τριπλοῦν παράθυρον τοῦ γειτονικοῦωματίου, ἡ θύρα τοῦ ἀποχωρητηρίου μετὰ τοῦ ὑπερθύρου της, ἐστερεώθησαν δὲ τὰ ἐπιχρίσματα τῶν τοίχων καὶ ὑπεστηρίχθη τὸ ὑπερμέγεθες ΓΜ III χρόνων κατώφλιον. Εἰς τὸ Μέγαρον Α ἀπεκατεστάθη ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ ἐπιχωσθέντων τῶνωματίων μέχρι τοῦ θαπέδου των καὶ κατεσκευάσθη κατὰ τὰ ὑπάρχοντα λείψανα ἡ κλιμαξ ἐπικοινωνίας μὲ τὴν δυτικὴν πτέρυγα. Κατὰ τὴν στερέωσιν τῶν πλακοστρώτων τῆς Πλατείας τοῦ Βωμοῦ παρατηρήθη ὅτι ἐκτεταμένοι πλακόστρωτοι χῶροι ἐξετείνοντο δυτικῶς καὶ βορείως. Τοῦτο ἤγαγεν εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῆς δυτικῆς πλακοστρώτου πλατείας καὶ τοῦ βορείου πλακοστρώτου μετὰ μικρᾶς ΓΜ III χρόνων στοᾶς ἐκ πέντε κιόνων. Τὰ πλακόστρωτα ταῦτα ἐστερεώθησαν σχεδὸν καθ' ὅλοκληρίαν. Προπαρασκευάσθησαν νέα λεπτομερῆ καὶ ἀκριβῆ σχέδια τῶν τριῶν μεγάρων καὶ τῶν πλακοστρώτων χώρων.

Μικροτέρας κλίμακος ἐργασίαι στερεωτικαὶ ἐγένοντο εἰς τὴν Μινωικὴν Ἐπαυλιν Σητείας, κυρίως κατὰ τὰ τρία κλιμακοστάσια.

Διὰ τὴν προστασίαν τῶν μεσαιωνικῶν μνημείων τῆς Κρήτης καὶ ἰδιαιτέρως τοῦ Χάνδακος ἐλήφθησαν πάντα τὰ ἐνδεικνυόμενα μέτρα καὶ ἐσυνεχίσθη ἀδιάλειπτος ὁ ἀγὼν διὰ τὴν περίσωσιν των, ὡς εἰς τὰ προηγούμενα ἔτη. Δυστυχῶς αἱ προσπάθειαι δὲν ἐτελεσφόρησαν πάντοτε καὶ ὠρισμένα μνημεῖα

έξακολουθούν να κατέχονται και να κακοποιώνται υπό των ιδιωτών, παρά τὰ ἀτελεύτητα πρὸς τὰς ἀρχὰς διαθήματα. Τὸ Ἀρχαιολογικὸν Συμβούλιον μετὰ πολλοὺς δισταγμοὺς ἐνέδωσε καὶ ἐπέτρεψε τὴν καθάρειν καὶ ἄλλου τμήματος τοῦ βυζαντινοῦ καὶ παλαιογενετικῶν τείχους τοῦ Χάνδακος ἐναντι τῆς Κρήνης Μοροζίνη, ὡς καὶ τμήματος μετὰ τόξων, μικροῦ λειψάνου τοῦ ἄλλοτε Δουκικοῦ Παλατίου. Κατησφάλισεν ὁμῶς τὴν διατήρησιν τοῦ Ἁγίου Μάρκου καὶ τῆς Παναγίας τοῦ Φόρου, ὡς καὶ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας τῆς Παναγίας τῶν Σταυροφόρων. Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο μνημεῖον ἐγένοντο ὠρισμένα: στερεωτικαὶ ἐργασίαι ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ κ. Καλοκύρη, ἰδιαιτέρως διὰ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ βορείου τοίχου, ὅστις ἦτο ἐτοιμόρροπος. Δαπάνη τοῦ Λιμενικοῦ Ταμείου Ἡρακλείου καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Ἀρχαιολ. Ἐπιμετείας ἐσυνεχίσθησαν τὰ ἔργα ἀποκαταστάσεως τοῦ Φρουρίου Λιμένος διὰ τῆς συμπληρώσεως τῶν ἐπάλξεων τοῦ Φρουρίου καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ἐπὶ τοῦ τείχους ὁδῶν τῶν περιπόλων. Σημαντικὴ ἐργασία ἀποκαταστάσεως ἐγένετο ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ἐφόρου καὶ τοῦ μηχανικοῦ κ. Λασιθιωτάκη εἰς τὴν Κρήνην τοῦ Ἰσομενέως, ἣτις ἐπανωκοδομήθη συμπληρωθεῖσα ἐναντι τοῦ Ἱστορικοῦ Μουσείου.

Εἰς τὰ Χανιά κατηδαφίσθησαν καὶ μετεφέρθη τὸ ὑλικὸν των εἰς τὸ Μουσεῖον χωρὶς νὰ ζητηθῆ προηγουμένως ἡ γνώμη τῆς τοπικῆς Ἀρχαιολ. Ἐπιμετείας δύο ἐνετικά θυρώματα τοῦ Καστελλίου. Διὰ τὴν περίσωσιν τοιχογραφιῶν ἐξ ἠρειπωμένων ἐκκλησιδίων ἐδόθη ἡ ἄδεια παρὰ τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως νὰ ἀποκολλῶνται καὶ νὰ περισυλλέγωνται αἱ τοιχογραφίαι. Δαπάνη καὶ εἰσηγήσει τῆς Ἐταιρείας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν ἀπεσπάρθη καὶ μετεφέρθη εἰς τὸ Ἱστορικὸν Μουσεῖον διὰ τοῦ Ἀρχιτεχνίτου Ζαχαρία Κανάκη ὁλόκληρος ὁ τοιχογραφημένος θόλος τῆς βομβαρδισθείσης μικρᾶς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας Καρδιώτισσας παρὰ τὸ Καστέλλι Πεδιάδος.

Διὰ δαπάνης τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως ἐσυνεχίσθησαν χωρὶς νὰ περατωθῶν αἱ ἐργασίαι ἀποκαταστάσεως τοῦ ὠραίου ἀναδρυτηρίου μετὰ μωσαϊκῶν τῶν τελευταίων ρωμαϊκῶν ἢ πρώτων βυζαντινῶν χρόνων τὸ εὑρισκόμενον εἰς τὸ χωρὶον Λιμὴν Χερσοννήσου, τῆς ἐργασίας ἐκτελεσθείσης διὰ τοῦ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων.

Ὡς πρὸς τὰ Τουριστικὰ ἔργα εἰς τοὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους ἐπετεύχθη ἐπίσης σημαντικὴ πρόοδος. Ἐπιβλέπωντος τοῦ Νομομηχανικοῦ κ. Λασιθιωτάκη ἐγένετο ἡ ἐπέκτασις τοῦ Τουριστικοῦ Ξενῶνος Φαιστοῦ κατὰ τρόπον ἐξυπηρετοῦντα μεγαλυτέρας ὁμάδας περιηγητῶν. Κατεσκευάσθησαν νέα δεξαμεναὶ καὶ προεβλέφθη ὁ ἠλεκτροφωτισμὸς τοῦ περιπτέρου. Σημαντικὸν εἶναι ἐπίσης ὅτι ἐξησφαλίσθη ὁ ἐξοπλισμὸς τούτου διὰ νέων ἐπίπλων κρεχόντων πλήρη ἄνεσιν. Ἡ κατασκευὴ τῆς τουριστικῆς διακλαδώσεως κατέστησε λίαν εὐχερῆ τὴν προσέλασιν τῶν περιηγητῶν μέχρι τοῦ διασέλλου τοῦ λόφου ὅπου τὸ Ἀνάκτορον. Ἐν Κνωσῶν κατεσκευάσθησαν συμπληρωματικὰ ἔργα εἰς τὸ Ἀνακτορῆριον τῶν ἐπισκεπτῶν καὶ ἐν γένει διὰ τὸν ἐξωραϊσμὸν τῆς εἰσόδου πρὸς τὸ Ἀνάκτορον. Συνεπληρώθη ἐπίσης δαπάνη τῆς Ἱταλικῆς Ἀρχαιολ. Σχολῆς ἢ ριζικὴ ἐπισκευὴ τοῦ Βασιλείου Μελάθρου τῆς Γόρτυνος, τὸ ὅποιον διηυκόλυνεν οὕτω ἐφέτος τὰς εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ἀρχαιολογικὰς ἐργασίας. Καὶ ἐφέτος δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ ἀξιοποίησις τῆς Ἐπαύλεως Ἀριάδνης ὡς Ξενῶνος τῶν Ἐπιστημόνων λόγῳ τῶν ἀτερμόνων δυσχερειῶν ἐκ τῆς γραφειοκρατίας τοῦ Κέντρου. Ἐν Τυλίσῳ δαπάνη τῶν Τεχνικῶν Ἐπιμετεσιῶν τοῦ Ἐπιμετείου Παιδείας καὶ τῆς Κοινότητος Τυλίσου ὑποκοδομήθη χωρὶς νὰ περατωθῆ, ὠραῖον Ἀνακτορῆριον - Φυλακεῖον διὰ τοὺς ἐπισκεπτομένους τὰς ἀρχαιοτήτας ἐπισκέπτας.

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ λήξαντος ἔτους ὑπῆρξαν λίαν σημαντικά, ἂν καὶ ἡ ἀνασκαφικὴ δρᾶσις ὑπῆρξε μᾶλλον περιορισμένη, διότι οὔτε εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας διετέθησαν ἀξιόλογα κονδύλια ὑπὸ τοῦ Δημοσίου οὔτε ὄλαι αἱ ἔξαιρέσεις Ἀρχαιολ. Σχολαί εἰργάσθησαν εἰς ἀνασκαφὰς μεγάλης κλίμακος. Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἐχρηματοδότησε τὰς περισσότερας τῶν γενομένων ἐρευνῶν, ἀποδειχθεῖσα καὶ πάλιν ὡς ὁ σπουδαιότερος συντελεστής τῆς προαγωγῆς τῶν ἀνασκαφικῶν ἐργασιῶν. Εἰς τὸ Μεγαρον τοῦ Βαθυπέτρου ὁ καθηγ. Σπ. Μαρινᾶτος δὲν ἐσυνέχισε τὴν ἐρευνάν του διότι ἀπησχολήθη κυρίως ἐν Πύλῳ. Ὁ ὑποφαινόμενος ἐξετέλεσε διὰ δαπάνης τῆς Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας τὰς ἀκολουθούσας ἐργασίας: Εἰς τὴν ἀρχαίαν πόλιν ἐπὶ τοῦ ὑψώματος Ὀνοθέ Γουλεδιανῶν Ρεθύμνης, τῆς ὁποίας λανθάνει τὸ ὄνομα (ἐταυτίσθη ὑπὸ τινῶν μὲ τὸν ἀνύπαρκτον Ὀσμίδαν, ἀλλὰ φαίνεται μᾶλλον ὅτι πρόκειται περὶ τῆς ἀρχαίας πόλεως Φαλάννης), ἐμελετήθη κατ' ἀρχὰς ἡ τοπογραφία καὶ ἰδιαιτέρως ἡ ἀρχαία κρήνη καὶ τὸ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως φρούριον. Ἀκολούθως ἀνεσκάφησαν δύο ἐκτεταμέναι οἰκίαι ἀρχαϊκῶν ἐλληνικῶν χρόνων, ἡ πρώτη ἐξ ὀκτῶ δωματίων εὐρυχώρων καὶ μετὰ προαυλίου πρὸ τῆς ἐξωθύρας, εἰς ἣν θέσιν εἶχον ἀνευρεθῆ τὰ τεμάχια τῶν σπουδαίων ἀναγλύφων πίθων. Ἐν δωμάτιον εὐρέθη ὑπερπλήρες πίθων (τοῦλάχιστον εἴκοσι) μὲ ἀπλᾶς διακοσμητικὰς ζώνας ὡς καὶ κυλινδρικῶν βάσεων, βασταζουσοῶν ἐνιαχοῦ μετρίου μεγέθους ἀγγεῖα. Ὠραῖα χαλκῆ πρόχυσις σκεύους καταλήγουσα εἰς κεφαλὴν λεαίνης καὶ περίτεχνος λαβὴ μὲ ἐξέχοντα ροδακοειδῆ ἄνθη προῆλθον ἐκ τοῦ αὐτοῦ δωματίου, ἐνῶ ἐκ τοῦ γειτονικοῦ περιστεφάνου εὐρέθη μαρμαρίνη λεκάνη μὲ πρόχυσιν μορφῆς κεφαλῆς λέοντος. Τεμάχια τοῦ ἀναγλύφου πίθου ἀνευρέθησαν εἰς τρίτον γειτονικὸν δωμάτιον. Ἐτερον δωμάτιον εἶχε γωνιακὴν κρηπίδα μὲ ἀγγεῖα· ἄλλο ἀπεδείχθη καμαροσκέπαστον ἀφοῦ ἐκ τούτου προῆλθε μέγας ἀριθμὸς σφηνειδῶν λίθων ἐκ καμάρας. Τοῦ ἀναγλύφου πίθου ἀπεκατεστάθη ἐν μέρος: διακοσμεῖται διὰ σφιγγῶν, γρυπῶν, ἐλάφων, λεόντων καὶ ἴσπων καὶ μὲ ζώνην σπειροειδῶν μὲ ἀπολήξεις κεφαλῆς πάνθηρος ἢ λεαίνης. Τῆς δευτέρας οἰκίας (πιθανῶς συνόλου ἐκ δύο συνεχομένων οἰκιῶν) ἀνεσκάφησαν μόνον οἱ περιγραμματοειδῆ καὶ διαχωριστικοὶ τοῖχοι καὶ οὕτω ἀπεδείχθη ἡ ὑπαρξίς δύο παραπλεύρων σειρῶν δωματίων, ἀναπτυσσομένων εἰς μῆκος ὄχι μικρότερον τῶν πενήκοντα μέτρων. Ἐξήχθησαν δύο ἐνδιαφέροντες πίθοι, εἰς μὲ ροδακας καὶ ἄλλος μὲ πρόσωπα ἀνθρώπινα ἐπὶ τῶν λαθῶν. Αἱ οἰκίαι φαίνονται ἀνήκουσαι εἰς τὸ τέλος τοῦ Ζ' καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος, εἶναι δὲ αἱ μεγαλύτεραι μέχρι σήμερον ἀνασκαφείσαι οἰκίαι ἐκ τῶν ἀνηκουσῶν εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην. Εἰς ἄλλην περιοχὴν τῆς αὐτῆς πόλεως ἀνεκαλύφθη ἐκτεταμένος γωνιακὸς στερεοδάτης ἐκ μεγάλων λίθων ἄριστα πρὸς ἀλλήλους προσαρμοζομένων· κατ' ἀρχὰς ὑπετέθη ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ναοῦ, ἡ ἐρευνα ὅμως δὲν ἐπεβεβαίωσε τὴν ὑπόθεσιν ταύτην καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος παραμένει ἄγνωστος ἡ φύσις τοῦ οἰκοδομήματος. Σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀνακάλυψις ἐκτεταμένης Βασιλικῆς παλαιοχριστιανικῶν χρόνων διακοσμουμένης διὰ μωσαϊκῶν ἐκτεινομένων εἰς τὸ κεντρικὸν κλίτος καὶ εἰς δύο διαμερίσματα τοῦ ἱεροῦ καὶ παριστάντων διάφορα διακοσμητικὰ θέματα. Τὸ μῆκος τῆς Βασιλικῆς ὑπερβαίνει τὰ 36 μέτρα, τὸ δὲ πλάτος εἶναι περίπου 17 μ. Τὸ μνημεῖον ἀποδεικνύει τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ζωῆς τῆς πόλεως μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΣΤ' μ. Χ. αἰῶνος. Ἡ ἀνασκαφὴ δὲν ἐπερατώθη, ἀπεδείχθη ὅμως ὅτι τὰ κύρια ἀρχιτεκτονικὰ μέλη καὶ ὁ γλυπτὸς διάκοσμος τοῦ Ναοῦ ἐχάθησαν διὰ παντός. Ἐπὶ τοῦ κεντρικοῦ μέρους τοῦ ἱεροῦ δῆματος ὠκοδομήθη, πιθανῶς κατὰ τὸν Ι' ἢ ΙΑ' αἰῶνα μικρὸν ἐκκλησιδίον.

Δαπάνη ἐπίσης τῆς Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας ἐγένοντο ἀνασκαφικαὶ ἐρευναι πάλιν

ὕπὸ τοῦ ὑποφαινομένου εἰς τὴν περιοχὴν Σητείας, συνεχίζουσαι τὴν ἀπὸ δύο ἐτῶν ἀρξαμένην ἐργασίαν. Ἐν πρώτοις ἐπερατώθη ἡ ἀνασκαφὴ τῆς παρὰ τὴν πόλιν τῆς Σητείας Μινωικῆς Ἐπαύλεως. Ἀνεσκάφησαν τὰ ὑπεράνω τῆς δημοσίας ὁδοῦ διμερίσματα, τῶν ὁποίων ἐν μετὰ μεγάλου κίονος ἐν τῷ μέσῳ εἶναι ἀξιόλογον· ἡ κλιμακίς ἐπικοινωνίας πρὸς τὰ ὑψηλότερα ταῦτα διαμερίσματα, τῶν ὁποίων ἐν μετὰ μεγάλου κίονος ἐν τῷ μέσῳ εἶναι ἀξιόλογον· ἡ κλιμακίς ἐπικοινωνίας πρὸς τὰ ὑψηλότερα ταῦτα διαμερίσματα ἀπεκατεστάθη μὲ ὀκτὼ βαθμίδας. Ἐπίσης ἐξηρευνήθη ὁλόκληρον τὸ ὑπόστρωμα τῆς σημερινῆς ὁδοῦ καὶ ἀπεκαλύφθη σειρὰ δωματίων, τῶν ὁποίων ἐν ἔχει ἐν τῷ μέσῳ μικρὸν κίονα· τὰ ἀνατολικώτερα εὐρέθησαν κατεστραμμένα κατὰ τὸ ἀνατολικὸν κράσπεδόν των· μικρὸς διάδρομος θέτει εἰς ἐπικοινωνίαν τὰ δωμάτια ταῦτα, ὑπὸ δὲ τὸ δάπεδόν του ἀπεκαλύφθη ὀχετός. Ἐπιμελῆς ἔρευνα ἐγένετο καθ' ὅλην τὴν ἀνατολικὴν πρὸς τὸν ποταμὸν πρόσοψιν τοῦ μεγάρου. Διὰ ταύτης ἐπεβεβαιώθη ἡ ἀρχικὴ ὑπόθεσις ὅτι τὸ μέγαρον ἦτο παραποτάμιον καὶ ἀνεσκάφη εἶδος προβλήτος προστατευτικῆς τῆς προσόψεως. Τὰ κινητὰ εὐρήματα ὑπῆρξαν ὀλίγα, κυρίως κεραμεικῆ, ἐπιβεβαιούσα τὴν χρονολόγησιν τῆς ἐπαύλεως εἰς τὴν μεταβατικὴν ἐποχὴν ΜΜ IIIε - ΥΜ Ια. Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μαρωνιάς ἀνεσκάφη πολὺ ἐνδιαφέροντα ταφικὸν σπήλαιον προανακτορικῶν μινωικῶν χρόνων. Τὸ ἐν ταφικὸν σκάμμα εἶχεν ἀνασκαφῆ παλαιότερον ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου τοῦ χώρου καὶ εἶχεν ἀποδώσει ἐνδιαφέροντα πήλινα ἀγγεῖα ρυθμοῦ Βασιλικῆς καὶ ἐν ἡ δύο λίθινα τύπου Μόχλου (νῦν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἀγ. Νικολάου). Τὰ ἀνευρεθέντα εἰς τὸ δεύτερον σκάμμα ἦσαν ἀνάλογα, ἐννέα συνολικῶς ἀγγεῖα, ἄλλα ρυθμοῦ Βασιλικῆς καὶ ἄλλα λίθινα τύπου Μόχλου, δύο ἐλεφάντινες σφραγίδες καὶ μιὰ ψῆφος ἐκ συμπαγοῦς χρυσοῦ. Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ χωρίου Ζοῦ Σητείας ἀνεσκάφη μικρὸν ταφικὸν σπήλαιον μὲ ἐπαρχιακὴν γεωμετρικὴν κεραμεικὴν καὶ ἀνεκαλύφθη ἐκτεταμένον κτήριον μὲ πελεκητοὺς ὀγκολίθους, πιθκνῶς τῶν ἀρχομένων μεσομινωικῶν χρόνων. Τούτου μέρος κατεστράφη κατὰ τὴν διάνοξιν τῆς κοινοτικῆς ὁδοῦ, ἀπομένουν ὅμως λείψανα μεγάλης ἐκτάσεως, ἄξια ἀνασκαφῆς· δὲν ἀνεσκάφησαν ὅμως ἐλλείπει χρόνου. Μικρὰ ἔρευνα ἐγένετο ἐπίσης εἰς θέσιν Τίμιος Σταυρός τῆς περιοχῆς Ρούσσας Ἐκκλησιᾶς, ὅπου πρὸ ἐτῶν ἀνευρέθησαν πολλὰ ἀναθηματικὰ ἀνάγλυφα πλακίδια, ἀποδεικνύοντα τὴν ὑπαρξίν ὑπαιθρίου ἱεροῦ κατὰ τοὺς ἀρχαῖκούς ἑλληνικούς χρόνους (ΣΤ' π. Χ. αἰών). Περιουνελέγησαν πλεῖστα τεμάχια πλακιδίων μὲ ἀναγλύφους παραστάσεις πολοφόρου θεότητος, πολεμιστῶν, γρυπῶν κ.λ.π. καὶ τεμάχια κέρνων. Ἐντὸς τῆς πόλεως Σητείας ἡ ἐκ τῆς τρικυμίας πτώσις τμήματος τοῦ ἀντερεισματικοῦ πρὸς τὴν θάλασσαν τοῖχου ἀπεκάλυψε τμήμα τοῦ ἱεροῦ ἐκτεταμένης παλαιοχριστιανικῆς Βασιλικῆς· διὰ δοκιμαστικῆς μικρᾶς σκαφῆς ἀπεδείχθη ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τοῦ νοτίου παστοφορίου. Διακρίνεται νῦν καὶ ἡ εὐρεῖα ἀψίς. Περιουνελέγη ἐνδιαφέροντα τεμάχια κωκλικῆς μαρμαρίνης τραπέζης ἀγαπῶν, τῆς πρώτης, καθ' ὅσον γνωρίζω, ἐπὶ τῆς Κρήτης ἀνακαλυφθείσης. Δυστυχῶς ἡ Βασιλικὴ εὐρίσκεται κάτωθεν ὁλοκλήρου σειρᾶς νεωτέρων οἰκιῶν καὶ δὲν δύναται ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ἀνασκαφῆ.

Εἰς περιοχὴν μεταξὺ Συκιᾶς καὶ Ἀδρομύλων ὁ ὑποφαινόμενος ἔσκαψεν ὁλόκληρον σειρὰν τετραγωνικῶν θολωτῶν τάφων ἀνηκόντων εἰς τοὺς πρωτογεωμετρικούς καὶ γεωμετρικούς ἑλληνικούς χρόνους. Ἐκ τούτων τρεῖς ἦσαν ἀπομονωμένοι εἰς γειτονικὰ ὑψώματα, δεκατέσσαρες δὲ περιεστοίχιζον χαμηλὸν ὑψωμα, εἰς σχετικῶς πυκνὴν διάταξιν. Παρὰ τὴν σύλησιν τῶν περισσοτέρων ἀπεδόθη μέγας ἀριθμὸς ἀγγείων, περίπου διακοσίων, κατὰ τὸ πλεῖστον κοινῶν. Ἐπάρχει ὅμως ἐν ἰδιόρρυθμον τετραγωνικὸν σκεῦος. Πόρπαι ἀνευρέθησαν ἄφθονοι διαφόρων σχημάτων καὶ μεγεθῶν, ἐπίσης δὲ ἱκανὰ κοσμήματα, ἵπεράνα καὶ ὄπλα, κατὰ τὸ

πλειστον σιδηρά. Δύο χρυσοί δακτύλιοι, τρεις σφραγιδολίθοι και εξαρτήματά τινά είναι μεταξύ των ενδιαφερόντων εύρημάτων. Έκ των σφραγιδολίθων οί δύο (εις μετά σημείων ιερογλυφικῶν και ἄλλος μέ νήσαν στρέφουσαν τήν κεφαλήν) είναι ἀναμφισβητήτως μινωικοί και ἐπίσης ὁ εἰς τῶν χρυσοῦν δακτυλίων μέ ἔλλειψοειδῆ σφενδόνην. Εἰς θέσιν Καντέμη Κεφάλαι τῆς περιοχῆς Ἀδρομύλων ἀνεσκάφη ΓΜ ΙΙΙ τάφος μέ λουτηροειδῆ σαρκοφάγον ἐντός τῆς ὁποίας φαίνεται ὅτι ἐνεταφιάσθησαν διαδοχικῶς ὄχι ὀλιγώτεροι τῶν πέντε νεκρῶν. Αἱ ταφαί συνωδεύθησαν μέ ὀκτώ ἕως δέκα ἀγγεῖα, ἕνα πίθον και κοσμήματά τινά μεταξύ τῶν ὁποίων εἶναι εἰς χρυσοῦς δακτύλιος μέ ἔλλειπτικὴν σφενδόνην, εἰς ὠραῖος σφραγιδολίθος, ἐξάρτημα και τινά σφονδύλια. Εἰς τήν περιοχὴν τοῦ Ἀγίου Στεφάνου Σητείας περισυνελέγησαν ἐκ ταφικοῦ σπηλαίου πρωτογεωμετρικά ἀγγεῖα ἐντελῶς ἐπαρχιακῆς ἐμφανίσεως. Εἰς θέσεις Παλιοταβέρνες και Μοναστηράκια Συκιᾶς ἀνεσκάφησαν ἐν μέρει δύο μινωικά οἰκία ΓΜ Ι χρόνων, τῶν ὁποίων ἡ πρώτη εἶναι ἱκανῶς ἐνδιαφέρουσα, μέ πολλά δωμάτια και μέ πίθους κομψούς, μᾶλλον μικρούς· ἐντός στενοῦ δωματίου ἀνευρέθησαν ἱκανὰ δισκοειδῆ ὑφαντικά βάρη και ἐν ἡ δύο μορφῆς σταθμῶν.

Τὰς ἐρεῦνας ταύτας ὑπεβοήθησαν αἱ πληροφορίες τὰς ὁποίας παρέσχεν ὁ ἐκ Σητείας φιλόμαχος Ἑμμαν. Φυγετάκης, ὅστις και συνώδευσε τὸν Ἐφορον εἰς τὰς ἐξερευνητικὰς ἐκδρομὰς· διὰ τούτων περισυνελέγησαν σημαντικαὶ πληροφορίες, αἱ τινες θὰ κατευθύνουν τὰς μελλούσας ἐρεῦνας, ὡς και διάφορα μικρὰ ἀρχαῖα ἀντικείμενα. Εἰς μίαν τῶν ἐκδρομῶν ἀνεκαλύφθη εἰς τήν περιοχὴν Ρούσσας Ἐκκλησιᾶς (θέσις Καστρί) ἄγνωστος ἀκρόπολις ἀρχαίας ἑλληνικῆς πόλεως, διασωζούσης τείχη μέ τετραγωνικοῦς πύργους, λείψανα οἰκοδομημάτων και δεξαμενῶν. Ἐκ ταύτης περισυνελέγη τεμάχιον ἐπιγραφῆς κλασικῶν χρόνων ἐπὶ μέλανος λίθου.

Ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος, προκειμένου περὶ τῶν ἐν Τυλίση ἀποκαταστάσεων μνημείων, περὶ τῆς ἐκεῖ γενομένης ἀνασκαφῆς τῶν πλακοστρώτων αὐλῶν και τῆς ἀνακαλύψεως μικρᾶς στοᾶς ΓΜ ΙΙΙ χρόνων. Ἐπίσης ὑπὸ και παρὰ τὴν ΝΑ γωνίαν τοῦ Μεγάρου Β ἀνεσκάφησαν κτήρια ΜΜ Ι και ΓΜ ΙΙΙ χρόνων.

Εἰς τήν περιοχὴν Βιάννου και εἰς θέσιν Γαλανὰ Χαρακία ἐγένετο δαπάνη τοῦ Δημοσίου ἀνασκαφῆ συστηματικὴ δύο μεγάλων τάφων εἰς κοιλότητος δράχων, οἵτινες ἐκάλυψαν μακρὰν σειρὰν ταφῶν ἐντός ἀνεστραμμένων πίθων κατὰ τὴν προανακτορικὴν μινωικὴν ἐποχὴν. Οἱ ἀνασκαφέντες τάφοι εἶναι δύο (Α και Β) και περιεῖχον ὄχι ὀλιγώτερους τῶν τριάκοντα ταφικῶν πίθων· ὅλοι σχεδὸν εἶναι ἑνὸς τύπου, μέ μίμησιν ζωνῶν σχοινίων μέ ἐμπύκτον δῆλωσιν και δύο σειρᾶς λαδῶν κατὰ τὴν περιφέρειαν τοῦ εὐρέος χείλους και κατὰ τὴν βάσιν. Τινές τῶν ταφῶν εἶχον ἐγκλεισθῆ ἐντός δύο ἢ και τριῶν ἀλλεπαλλήλων πίθων. Παρηκολουθήθη ὁ τρόπος ταφῆς τῶν συνεσταλμένων νεκρῶν ἐντός τῶν πίθων. Ἀφθονα ὀστᾶ εἶχον συσώρευθῆ εἰς τοὺς μεταξύ τῶν πίθων χώρους. Πλήθος κτερισμάτων ἐσυνώδευσαν τοὺς νεκρούς, ἀποτεθέντα ἐντός ἢ ἐκτός τῶν πίθων. Περισυνελέγησαν ὄχι ὀλιγώτερα τῶν πενήκοντα λιθίνων ἀγγείων και ἱκανὸς ἀριθμὸς πηλίνων, δύο σφραγίδες, μία κυλινδρική ἐλεφαντίνη και ἄλλη εἰς σχῆμα πεπιεσμένου κυλίνδρου, ἐν ἐγχειρίδιον και λεπταὶ χαλκαὶ βελόνας, ὡς και χαλκοῦς δακτύλιος. Πολλὰ τῶν ἀγγείων εἶναι ἐκ τῶν λεγομένων πρωτομινωικῶν, τινὰ ὁμῶς φαίνεται νὰ εἶναι τοῦ τύπου τῶν χρονολογούμενων εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν μεσομινωικῶν χρόνων. Φαίνεται ὅτι αἱ ταφαὶ ἐγένοντο εἰς χρόνον σχετικῶς περιορισμένον και ἐπομένως ὅτι εἶναι ἀναγκαῖον νὰ γίνῃ συμπύκνωσις τῶν προανακτορικῶν μινωικῶν περιόδων. Μία ταφή εἰς μεμονωμένον πίθον φαίνεται μεσομινωικῆ. Ἀνεζητήθη ὁ συνοικισμὸς εἰς τὴν ἐγγὺς περιοχὴν ὅπου ὑπάρχουν πηγαὶ ὕδατος. Ἀνεκαλύφθη ὁμῶς μόνον μία μεγαλιθικὴ

οικία τῆς ἀρχῆς τῶν μεσομινωικῶν χρόνων εἰς τὸ ἀμέσως ὑπερκείμενον ὕψωμα· ἐν εὐμέγεθες κυλινδρικὸν δοχεῖον προῆλθεν ἐκ ταύτης. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐγένετο ἀνίχνευσις εἰς τὴν περιοχὴν Χό ν δ ρ ο υ Βιάννου ὅπου ἦλθον εἰς φῶς ἀνάλογοι τάφοι εἰς πίθους μὲ πρωτομινωικά ἀγγεῖα, ἐπὶ ὑψώματος (Κεφάλι) ὅπου ἐνδιαφέρον ὙΜ ΙΙ οἶκημα καὶ εἰς θέσιν Ξυναχλάδα, ὅπου προφανῶς ἦτο ὁ ὙΜ Ι μινωικός συνοικισμός.

Διὰ δαπάνης τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολ. Ἐταιρείας ἐσυνέχισεν ὁ Ἐπιμελητὴς τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου Στυλ. Ἀλεξίου τὴν ἐρευνάν του εἰς θέσιν Κατσαμπᾶς Ἡρακλείου πρὸς ἀνεύρεσιν καὶ ἄλλων μινωικῶν λαξευτῶν τάφων, ἀναλόγων ἐκείνων ἀπὸ τοὺς ὁποίους προῆλθον τόσοσ σημαντικὰ εὐρήματα. Ὁ χώρος ἐξηρευνήθη μὲ ἐξαιρετικὴν ἐπιμέλειαν, χωρὶς ὅμως νὰ ἀποκαλυφθοῦν ἄλλοι τάφοι. Ἡ ἐρευνα ὅμως ἔφερεν εἰς φῶς ἱκανὰ νεολιθικά λείψανα οἰκημάτων καὶ τινα ἐργαλεῖα λίθινα ὡς καὶ ἄφθονον νεολιθικὴν κεραμεικὴν· ἀπεδείχθη δ' οὕτω ὅτι ὁ νεολιθικός συνοικισμός ἐπεξετείνετο εἰς ὅλην τὴν ἀνατολικὴν κλιτὺν τοῦ λόφου. Προσπάθεια περισυλλογῆς τοῦ πέρυσιν ἀνακαλυφθέντος εἰς ἓνα τῶν τάφων σκελετοῦ μετὰ τῶν λειψάνων τοῦ ξυλίνου φερέτρου του δὲν εὐδωθήτε λόγῳ τῶν καταρρακτωδῶν ἐροχῶν καὶ αἰφνηδίου ἐπισυμβάντος ἀτυχήματος. Ἡ ἐρευνα ἐπεξετάθη δοκιμαστικῶς καὶ εἰς τὴν περιοχὴν Κατσαμπᾶ ὅπου ἀνευρέθη πρὸ ἐτῶν ὁ πώρινος ἄνευ ἐρεισινώτου θρόνος.

Ἀπὸ τὰς ἐν Κρήτῃ ἀνασκαπτούσας ξένας Σχολὰς ἡ μὲν Ἀγγλικὴ Σχολὴ δὲν ἐσυνέχισε κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος τὰς ἐρεῦνας τῆς, ἡ δὲ Γαλλικὴ Σχολὴ διὰ τοῦ καθηγητοῦ Pierre Demargne καὶ τῶν ἐταίρων Van Effenterre καὶ Dessene προέβη εἰς δοκιμὰς τινας, ἐξυπηρετούσας τὴν μελέτην καὶ δημοσίευσιν τοῦ Ἀνακτόρου, τῶν Οἰκιῶν καὶ τῶν Νεκροταφείων.

Εὐρείας ἀντιθέτως κλίμακος ἐργασίας ἐξετέλεσεν ἡ Ἰταλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ διὰ τοῦ Διευθυντοῦ τῆς κ. Ντόρο Λέβι, τοῦ κ. Μορικόνα, τοῦ τεχνικοῦ κ. Τότι καὶ ἱκανῶν μαθητῶν τῆς εἰς Φαιστόν καὶ Γόρτυνα. Τὰ ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν λίαν σημαντικὰ, κατὰ πολὺ προαγαγόντα τὴν λύσιν τῶν προτεθέντων προβλημάτων τόσοσ τῆς Μινωικῆς χρονολογίας ὅσον καὶ τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν ἑλληνικὴν περίοδον. Ἐξ ἄλλου τὰ εὐρήματα ὑπῆρξαν πλουσιώτατα. Ἐν Φαιστῷ συμπληρωματικὴ ἐργασία ἐγένετο εἰς τὰ κατώτερα στρώματα τῶν θωματίων LIV, LVI, LVII τοῦ παλαιότερου Ἀνακτόρου, ἐκταθεῖσα ἐφ' ὅλοκλήρου τοῦ χώρου τῶν θωματίων τῆς πρώτης φάσεως μετὰ προηγουμένην λίαν ἐπίπνον στερῶσιν ὑπερκρεμαμένων τμημάτων τοίχων τῶν θωματίων τῶν μεταγενέστερων φάσεων. Τὰ ἀνευρεθέντα κατὰ χώραν ἀγγεῖα, τὰ περισσότερα εἰς θαυμάσιον πολυχρωμικὸν ρυθμόν, εἶναι ἐφάμιλλα τῶν πέρυσιν ἀνευρεθέντων καὶ παρέχουν σειρὰν ὁλόκληρον νέων σχημάτων. Διὰ τούτων τὰ συμπεράσματα τὰ προελθόντα ἐκ τῶν στρωματογραφικῶν ἐρευνῶν τῶν προηγουμένων ἐτῶν ἐπιβεβαιοῦνται καὶ συμπληροῦνται. Μεταξὺ τῶν πηλίνων ἀγγείων διακρίνεται εἰς ὠραῖος εὐρύστομος, μᾶλλον μικρὸς πίθος μὲ διακόσμησιν πολυχρωμικῶν σπειρῶν, ἐν σκεῦος λεμβοειδοῦς ἀλλὰ βαθέος σχήματος μὲ ὠραίαν διακόσμησιν, μεταξὺ δὲ τῶν λιθίνων εἰς κέρνος μὲ κυλινδρικὰς κοιλότητας καὶ δύο βαρεῖς λίθινοι λύχνοι.

ὑπὸ τῆς αὐτῆς Σχολῆς ἀνεσκάφησαν τὰ ἀποκαλυφθέντα κατὰ τὴν χάραξιν τῆς τουριστικῆς πρὸς Φαιστόν διακλαδώσεως μινωικά οἰκῆματα ἀνήκοντα εἰς τὴν πόλιν· δυστυχῶς, τῆς διανοίξεως τῆς ὁδοῦ γενομένης διὰ μεγάλων μηχανικῶν ἐκσκαφῶν, ἐπροξενήθησαν ὠρισμένα ζημίαι εἰς τὰ οἰκῆματα ταῦτα. Ἐν τούτων, χρησιμοποιοῦνται κυρίως κατὰ τὴν πρώτην παλαιοανακτορικὴν μινωικὴν φάσιν καὶ τὴν δευτέρων νεοανακτορικὴν, ἀνευρέθη ὑπερπλήρες πηλίνων σκευῶν πάσης φύ-

σεως, τῶν ὁποίων πολλά ἔχουν τὰ ἀντίστοιχά των εἰς τὰ ἀγγεῖα τῆς πρώτης φάσεως τῶν παλαιότερων ἀνακτόρων, ὡς καὶ τῶν νεωτέρων ἀνακτόρων τῆς Φαιστοῦ. Σημαντικοί εἶναι δύο ὠρειδεῖς πιθίσκοι ρυθμοῦ ἀκιδωτοῦ (barbotine) καὶ εἰς ἄλλος εὐρύστομος ρυθμοῦ χλωρίδος. Ἐξ ἄλλου τὸ οἶκημα παρουσιάζει ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον μὲ τὰ πολλά αὐτοῦ δωμάτια μὲ τὴν ἰδιόρρυθμον διάταξιν των καὶ παρέχει ἐν τῶν καλυτέρων παραδειγμάτων οἰκίας τῶν παλαισανακτορικῶν χρόνων. Ἐν τῶν δωματίων παρῆχεν ἐμφάνισιν ἐργαστηριακὴν. Εἰς ἄλλην περίοδον ἀνήκει ἕτερον οἶκημα, ἐπίσης ἐνδιαφέρον, τὸ ὁποῖον ἀπέδωσε ἀντιπροσωπευτικὴν κεραμεικὴν τῆς τελευταίας φάσεως τῆς ΓΜ III περιόδου, καὶ τάφος μὲ πρωτογεωμετρικὰ ἀγγεῖα, τῶν ὁποίων μία εὐμεγέθης ὑδρία διακοσμεῖται λαμπρῶς. Παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἡ κεραμεικὴ ἀνήκει εἰς περίοδον μετὰ τὸ τέλος τῶν μινωικῶν χρόνων δὲν παρέχει τὴν γνωστὴν ἀπὸ ἄλλα κέντρα ἐμφάνισιν καὶ φαίνεται ὅτι ἐν Φαιστῷ ἐλειτούργησε κεραμεικὸν ἐργαστήριον μὲ σχετικὴν ἀκμὴν.

Λαμπρὰ ὑπῆρξαν καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνασκαφῆς ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τῆς Γόρτυνος, ἣτις ἀπέδλεψεν εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ἀρχαίου ναοῦ καὶ τὴν ἀνεύρεσιν καὶ ἄλλων δαιδαλικῶν γλυπτῶν, ὡς καὶ τμημάτων τοῦ πρὸ τοῦ πολέμου ἀνακαλυφθέντος πωρίνου συμπλέγματος τῆς Κρητικῆς Τριάδος. Ὁ ναὸς ἀπεκαλύφθη ὀλόκληρος καὶ ἀπεδείχθη ἰδιότυπος. Δυστυχῶς δὲν ἐσώθη παρὰ τὸ κρηπίδωμά του μὲ διαχωρισμὸν εἰς ἐννέα διαμερίσματα τῶν ὁποίων τὸ κεντρικὸν ἔχει ὀρθογωνίαν κρύπτην. Τὸ ἄνω μέρος τοῦ ναοῦ ἐξηφανίσθη σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου κατὰ τὴν κατασκευὴν ἐκτεταμένης χριστιανικῆς ἐκκλησίας. Τὰ δάπεδα ταύτης κατεσκευάσθησαν ὑψηλότερα, βαίνοντα ἐπὶ τῶν κρηπίδων τοῦ ναοῦ, ἐξετάθη δὲ καὶ πέραν τῶν ὀρίων τοῦ ἀρχαίου ναοῦ· πιθανῶς δ' ἐχρησίμευσεν ἡ παλαιὰ κρύπτη ὡς δεξαμενὴ. Πολλὰ τμήματα τῶν γλυπτῶν τοῦ ναοῦ ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς ἀπλοῦν οἰκοδομικὸν ὑλικὸν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην. Ἀνευρέθησαν δύο τεμάχια προφανῶς ἀνήκοντα εἰς τὸ μνημονευθὲν σύμπλεγμα τῆς Κρητικῆς Τριάδος (ἡ πολοφόρος κεφαλὴ τῆς τρίτης θεότητος καὶ τὸ μέσον γυμνοῦ κορμοῦ τῆς μιᾶς θηλείας μορφῆς). Ἐσώθη ἐπίσης τμήμα ἐκ τῆς ἀλλοκότου κεφαλῆς πολὺ μεγαλυτέρου δαιδαλικοῦ γλυπτοῦ. Ὑπῆρξεν ὁμως ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία τῆς ἀνασκαφῆς ἡ ἀνακάλυψις κρηπιδώματος (ἴσως βωμοῦ) εἰς τὴν ἀμέσως ὑποκειμένην τοῦ ναοῦ ἀπότομον βορείαν κλιτύν, ἐλθόντος εἰς φῶς μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν πελωρίων βράχων· παρὰ τὸ κρηπίδωμα τοῦτο ἀπεκαλύφθη μοναδικῆς σπουδαιότητος ἀποθέτης ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ ὁποίου, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐντὸς μελανοῦ στρώματος, περισυνελέγησαν παντὸς εἴδους, πῆλινα κυρίως, ἀναθήματα μορφῆς ἀναγλύφων πλακιδίων ἢ χωριστῶν εἰδωλίων ἢ συμπλεγμάτων. Ταῦτα ἀποτελοῦν τὴν σπουδαιότεραν μέχρι σήμερον εἰς φῶς ἐλθούσαν σειρὰν δειγμάτων ἀρχαίκτης πηλοπλαστικῆς τόσοσιν διὰ τὴν μεγάλην ποικιλίαν των ὄσων καὶ διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν αὐτῶν τέχνην. Μαρτυροῦν τὴν ὑπαρξιν ἐν Γόρτυνι ἐνός τῶν σπουδαιότερων πηλοπλαστικῶν ἐργαστηρίων τῆς Ἑλλάδος. Ἀντιπροσωπεύεται ἡ Πότνια Ἐθρῶν, ἡ Κρητικὴ Τριάς τριῶν γυμνῶν γυναικείων μορφῶν θεοτήτων, δίδυμοι γυμναὶ μορφαί, ἄλλαι θεότητες γυμναὶ ἢ ἐνδεδυμέναι, ἡ Ἀθηνᾶ, ὁ Βελλεροφόντης καὶ ἡ Χίμαιρα, γοργόνεια, μορφαὶ πολεμιστῶν, γρύπες καὶ σφιγγες καὶ τινες ἐντελῶς ἰδιόρρυθμοι ὄσον καὶ μυστηριώδεις τύποι, ἀσπιδίσκοι, ἵπποις ἢ μόνον ἵπποι, θεότητες μὲ κυλινδρικὸν σῶμα κ.λ.π. Πολλὰ τῶν δειγμάτων τούτων φέρουν χρῶσιν. Ἐκτὸς τῶν πηλίνων ἀνευρέθησαν καὶ τινὰ χαλκᾶ, μετὰ τῶν ὁποίων εὐμέγεθες εἰδῶλιον θεότητος δαιδαλικοῦ τύπου, ἴσως προσάρτημα σκεύους, καὶ τινὰ ἐκ πώρου λίθου ὅχι ὁμως ἐξαιρετικῆς τέχνης. Δὲν ἐπερατώθη εἰσέτι ἡ συγκόλλησις καὶ μελέτη τοῦ ἀφθονωτάτου τούτου ὑλικοῦ. Χρονολογικῶς τὰ ἀνευρεθέντα φαίνεται ὅτι καλύ-

πτουν περίοδον δύο αιώνων (Ζ' και Στ' π. Χ.). 'Ανευρέθησαν και ώραϊα δείγματα μελανομόρφου κεραμεικῆς, τινὰ προερχόμενα προφανῶς ἐξ εἰσαγωγῆς ἐκ τῆς 'Αττικῆς, ὡς και ἐνδιαφέροντες κέρνοι.

Και ἡ τύχη ἔφερεν εἰς φῶς κατὰ γενομένας καλλιεργητικὰς και οἰκοδομικὰς ἐργασίας σχεδὸν καθ' ἅπασαν τὴν νῆσον Κρήτην μέγα πλῆθος εὐρημάτων κατὰ τὸ πλεῖστον ἀξιολόγων, τὰ ὁποῖα διαφωτίζουν τὴν ἱστορίαν και τὴν τέχνην τῆς Μεγαλοννήσου και παρέχουν ἀφειτηρίαν διὰ μελλοντικὰς ἐρεῖνας. 'Εντὸς αὐτῆς τῆς πόλεως 'Ηρακλείου ἤλθον εἰς φῶς ρωμαϊκὰ και βυζαντινὰ τινὰ ἀγγεῖα τὰ περισσότερα κατὰ τὰς ἐργασίας τοῦ περιδόλου τοῦ Μουσείου 'Ηρακλείου. 'Επίσης ἐρείπια τῆς Β' βυζαντινῆς περιόδου και ἐνετικαὶ δεξαμεναὶ ἀπεκαλύφθησαν κατὰ τὴν θεμελίωσιν τοῦ νέου μεγάρου τῆς 'Εθνικῆς Τραπεζῆς. Σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀνεύρεσις βυζαντινῶν νομισμάτων τῆς β' βυζαντινῆς περιόδου και, λίαν σπανίων ἀραβικῶν νομισμάτων, τῶν πρώτων ἀνευρισκομένων ἀντικειμένων τῆς περιόδου τῆς 'Αραβοκρατίας ἐν Χάνδακι. 'Εν Κνωσῶ κατὰ τὴν διαπλάτυνσιν τῆς ὁδοῦ οὐχὶ μακρὰν τοῦ Φυλακείου ἀνεφάνησαν ἰσχυρὰ κτήρια μινωικῶν οἰκημάτων, ὀικοδομημένα με πελεκητοὺς λίθους, τῶν ὁποίων εἰς ἔφερε τεκτονικὸν σημεῖον. Δυστυχῶς ἐν μέρος τῶν κτηρίων κατεστράφη προτοῦ προλάβει νὰ ἐπέμειν ἡ 'Αρχαιολ. 'Υπηρεσία. Παρὰ τοὺς Κουμπέδες 'Ηρακλείου ἀνεφάνησαν μινωικὰ κτήρια, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τὰ προσαχθέντα ὄστρακα δεόν νὰ χρονολογηθοῦν εἰς τὴν ΓΜ I περίοδον. Εἰς τὸ χωρίον Γωνιῆς Μαλεβυζίου ἀνευρέθη μέγα νεολιθικὸν ἀγγεῖον και τεμάχιον σφύρας εἰς ἰκανὸν βάθος. Δὲν ἐγένετο εἰσέτι αὐτοψία τοῦ χώρου. Παρὰ τὸ χωρίον 'Αϊτάνια Πεδιάδος ἀνευρέθη κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν τάφρου εἰς τὴν περιοχὴν Φονιάς μικρὸς σπηλαιώδης λαξευτὸς τάφος, ὅστις ἀπέδωσε τριάκοντα περίπου ἀγγεῖα γεωμετρικῶν χρόνων. Ὡς τεφροδόχος κάλπη ἐχρησιμοποιήθη εὐρὸ σκυφοειδὲς δοχεῖον. Δύο γεωμετρικὰ ἀγγεῖα, πυξίς και πρόχους, ἀνευρέθησαν παρὰ τὸ χωρίον 'Αστρίτσι Πεδιάδος. Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ 'Αρκαλοχωρίου περιουνελέγη λίθινον ἀγγεῖον, εἰς δὲ τὸ γειτονικὸν χωρίον Ζίντα Μονοφατίου γεωμετρικὰ τινὰ ἀγγεῖα ἀποδεικνύουν τὴν και ἐκ παλαιότερων εὐρημάτων γνωστήν, ὑπαρξιν γεωμετρικοῦ νεκροταφείου. Παρὰ τὸ χωρίον Τζίγκουνας τῆς περιοχῆς Καστελλίου Πεδιάδος ἀνευρέθη και ἄλλη κιθωτιόσχημος λάρναξ, ἥτις περιουνελέγη εἰς τεμάχια ὁμοῦ μετὰ τινων ἀγγείων ΓΜ III χρόνων και τινων ψήφων και σφονδυλίων τὰ ὁποῖα πρέδωσεν ὁ ἀνακαλύψας τοὺς τάφους χωρικός. 'Επ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐκεῖ μικρᾶς ἀνασκαφῆς ὑπὸ τοῦ 'Εφόρου ἐγένετο και πάλιν αὐτοψία τοῦ μινωικοῦ συνοικισμοῦ παρὰ τὸ χωρίον Βαρδάρω, θέσις Καθουρωτὸ Χαρράκι, ἐνθα κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀνευρέθησαν πολλὰ χαλκᾶ ἐργαλεῖα, σμίλαι και πελέκεις. Παρὰ τὸ χωρίον Λιλιανῶ Πεδιάδος ἀντεγράφη ἐπιγραφὴ τῶν ὑστέρων ρωμαϊκῶν χρόνων: "Ερμων 'Αφροδισίῳ τῷ ἰδίῳ πατρὶ μνήμης χάριν. " Ἄλλη ἐπιτυμβία ἐπιγραφὴ παρὰ τὸν Μοχὸν Πεδιάδος, θέσις Λυγαρά, ἔχει οὕτω: Χαρματίων Μαρφακίῳ τῷ υἱῷ μνήμης χάριν. Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Μεγάρου Νίρου ἀνεκαλύφθη μέγα ὑπόγειον κοίλωμα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα λαξευτὸς τάφος. Δὲν ἐγένετο εἰσέτι αὐτοψία. Παρὰ τὸ χωρίον Μαθιά Πεδιάδος και εἰς θέσιν Σταυρόπλακα ἀνεκαλύφθησαν εἰς κοιλότητα ὑπὸ τὴν σκέπην βράχων μεσομινωικαὶ ἐντὸς πίθων ταφαί, αἵτινες ὁμως διαταράχθησαν ὑπὸ τῶν χωρικῶν. Μέγα πλῆθος ὀστῶν πληροῦν τὰς κοιλότητος, ὑπάρχει δὲ μεγάλη ἀφθονία ὀστράκων. Μεταξὺ Μαθιάς και 'Αμαριανῶ παρὰ τὴν ὁδὸν διακρίνεται ὁμοιος τάφος ὑπὸ βράχον. Εἰς θέσιν Λάκκος τῆς περιφερείας Μοχοῦ Πεδιάδος ἀνεφάνη σαρκοφάγος συνοδευομένη ὑπὸ τινων ἀγγείων και ἐνὸς χαλκοῦ μαχαιρίου. Παρὰ τὸ χωρίον Τεφέλι Μονοφατίου ἀνευρέθησαν δύο ἐνδιαφέροντα πρωτομινωικὰ ἀγγεῖα πῆ-

λινα με γραπτὴν γραμμικὴν διακόσμησιν. Παρὰ τὸ χωρίον Καστελλιανὰ Μονοφατσίου, θέσιν Λούτρα, ἀπεκαλύφθη μέγα κτήριον (ἴσως παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική) με ἐνδιαφέροντα μωσαϊκὰ ἔχοντα διακοσμητικὰ θέματα κληματίδος, συνθεομένων σπειρῶν κλπ. Οὐχὶ μακρὰν ὑπάρχει τετράγωνον κτήριον 25 τ. μ. ὑποδιαιρούμενον εἰς τέσσαρα δωμάτια με θόλους καὶ μικρὰν αἴθουσαν ἐφωδιασμένην δι' ὑδαταγωγῶ (πληροφορίαι διδασκάλου). Ἴσως πρόκειται περὶ ρωμαϊκῶν θερμῶν. Παρὰ τὸ χωρίον Ροτάσι Μονοφατσίου ἀνεκαλύφθη θολωτὸς τάφος πρωτογεωμετρικῶν χρόνων, ὅστις ἔδωκε περὶ τὰ τριάκοντα ἀγγεῖα γνωστῶν τύπων, καὶ δύο πολὺ ἐνδιαφέροντα εἰδώλια μορφῶν με ἀνυψουμένας χεῖρας. Δὲν ἐγένετο εἰσέτι αὐτοψία τοῦ χώρου. Παρὰ τὸ χωρίον Μάλια εἰς θέσιν Περβόλια, ὅπου διακρίνονται πολλοὶ τάφοι παλαιόθεν σεσυλημένοι, ἀνευρέθη, περισυλλεγεῖσα διὰ μικρᾶς ἀνασκαφῆς τοῦ ὑποφαινομένου, λάρναξ τῆς ὁποίας τὸ κάλυμμα ἐκοσμεῖτο κατὰ τὸ ἄκρον τῆς δοκοῦ διὰ ἀνθρωπίνης κεφαλῆς. Μία εἰσέτι λάρναξ κιθωτιόσχημος εὑρίσκετο εἰς τὸν αὐτὸν τάφον, ὡς καὶ τινὰ μικρὰ ἀγγεῖα ἐκ τῶν ὁποίων ὁ τάφος χρονολογεῖται εἰς τὴν ΥΜ ΙΙ ἐποχὴν. Δυστυχῶς αἱ λάρνακες δὲν ἦσαν εἰς καλὴν κατάστασιν διότι εἶχον καταπλακωθῆ ὑπὸ τεμαχίων βράχου ἀποσπασθέντων τῆς ὀροφῆς. Παρὰ τὸ χωρίον Ἀφρατί ἢ Ζυμπραγοῦ Πεδιάδος ἀνευρέθησαν πίθοι καὶ ἄλλα ἀντικείμενα, τῶν ὁποίων δὲν ἐξηκριδῶθη εἰσέτι ἡ ἐποχὴ.

Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Κρήτην ἀνευρέθησαν ἐπίσης ἱκανὰ τυχαῖα εὑρήματα. Παρεδόθησαν εἰς τὴν Συλλογὴν Ἱεραπέτρας τὰ παρὰ τὸ χωρίον Καβοῦσι ἐντὸς τάφου ἀνευρεθέντα δεκαεννέα ἀγγεῖα (πιθανῶς μινωικῶν χρόνων) καὶ τρεῖς σφραγιδολίθοι. Εἰς τὴν περιοχὴν Λαγοῦ Λασηθίου ἀνευρέθη μικρὸς θησαυρὸς Ἑνετικῶν νομισμάτων τῶν δογῶν Σιγκόνια καὶ Γριμάνι. Παρὰ τὸ χωρίον Σφάκα Σητείας (θέσις Κερκτίδι) ἀνευρέθη ΥΜ ΙΙΙ τάφος ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξήχθη μία λάρναξ εἰς τεμάχια, ἐνῶ ἡ ἄλλη παραμένει εἰς τὴν θέσιν τῆς ἐκ τοῦ τάφου προῆλθεν καὶ τινὰ μικρὰ ἀγγεῖα. Εἰς ὕψωμα παρὰ τὴν Ζῆρον Σητείας ἐξηκριδῶθη ἡ ὑπαρξίς μεσομινωικοῦ Ἱεροῦ Κορυφῆς μετὰ πηλίνων ἀναθημάτων. Δύο σημαντικαὶ ἐπιγραφαί, μία συνθήκη τῶν πόλεων Ὀλοῦντος καὶ Λατοῦς πιθανῶς με τὸν βασιλέα τῆς Περγάμου Εὐμένην τὸν Β' καὶ ἑτέρα, συνθήκη Λατοῦς καὶ Ἱεραπύτνης, κατετέθησαν εἰς τὴν Συλλογὴν Ἀγίου Νικολάου προερχόμεναι ἐξ Ἀγίου Νικολάου. Ἡ πρώτη ἐξημοσιεύθη ἤδη ὑπὸ τοῦ ὑποφαινομένου. Μικρὸν ἀναθηματικὸν ζώδιον μινωικῶν χρόνων παρεδόθη ὑπὸ χωρικοῦ ἐκ τοῦ χωρίου Ἐξω Μουλιανῶν. Ἐνδιαφέρουσα σειρὰ μινωικῶν σφραγιδολιδῶν, περιάπτων καὶ ἐξαρτημάτων ἠγοράσθη διὰ τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου ἐκ Παλαικάστρου. Ἐπίσης ἐκ τοῦ αὐτοῦ τόπου, ἀποτειχισθὲν ἐκ φούρνου, κατετέθη εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου ἐνδιαφέρον λίθος (ἴσως ὑπέρθυρον) με χαρακτὰς παραστάσεις ζώων κατὰ πᾶσαν πιθανότητα μινωικῶν χρόνων. Ἄλλα μικρὰ ἀντικείμενα περιουνελέγησαν ἐκ Πραισοῦ, μετὰ τῶν ὁποίων τὰ μᾶλλον ἐνδιαφέροντα εἶναι πηλινὸν πλαστικὸν ἀγγεῖον μορφῆς νήσσης ἀνατολιζούσης ἐποχῆς καὶ πηλίνη κρεάγρα ἐλληνικῶν χρόνων. Ἐκ Τουρτοῦλων ἠγοράσθη μακρὸν ἐγχειρίδιον ΥΜ ΙΙΙ χρόνων. Ἐκ Συκιᾶς, θέσις Μοναστηράκια, ἠγοράσθη χαλκοῦς δίστομος μινωικὸς πέλεκυς. Ἐκ Λιθινῶν Σητείας ἀπεκτῆθησαν ἐπίσης δι' ἀγορᾶς δύο μινωικοὶ σφραγιδολίθοι. Ἐκ Ζοῦ Σητείας ἀπετειχίσθη ἐκ τοῦ μικροῦ ναοῦ τῆς Παναγίας ἐνεπίγραφος πλάξ με καλενδάριον, περιέχον τοὺς κύκλους ἡλίου καὶ σελήνης (ἔτος 1609).

Εἰς τὴν Δυτικὴν Κρήτην, μάλιστα εἰς τὸν Νομὸν Ρεθύμνης, ἀνευρέθησαν τυχαῖως ἐπίσης ἀξιόλογοι ἀρχαιότητες. Ἐξ Ἐλευθερνῶν, θέσις Σατῆνη, προῆλθεν ἐνδιαφέρουσα στήλη πολεμιστοῦ τῶν πρωίμων κλασικῶν χρόνων, ἐλλι-

πής τὸ ἄνω αὐτῆς τμήμα. Ἡ στήλη παρέμεινεν, ὡς φαίνεται, ἡμιτελής, ἐμφανίζουσα σχεδὸν ἐπιπεδόγλυφον ἐργασίαν. Ἐκ τῆς αὐτῆς ἀρχαίας πόλεως προέρχεται μαρμαρίνον σύμπλεγμα μεθυσμένου Διονύσου ὑποδασταζομένου ὑπὸ νεαροῦ σατύρου ρωμαϊκῶν χρόνων· ὁμοῦ ἀνευρέθη ἐπίκρανον κορινθιάζον παραστάδος. Ἐκ Πίκρι Μυλοποτάμου περισυνελέγησαν περίπου δέκα ἀγγεῖα ἐκ ρωμαϊκοῦ τάφου. Ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ Σταυρωμένου προέρχεται τὸ κάτω ἡμισυ κορμοῦ γυμνῆς γυναικός. Εἰς τοὺς Ἀποστόλους Ἀμαρίου, θέσις Ἀγ. Φωτεινῆ, ἀνευρέθησαν καὶ πρεδόθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου, ἀναθηματικὸν πλακίδιον μὲ ἀνάγλυφον οὔς, κεφαλὴ εἰδωλίου πηλίνου καὶ εἰδῶλιον γυναικὸς ἀκέφαλον μετὰ αἰγάγρου παρὰ τοὺς πόδας (Βριτομάρτιος ἴσως). Ἐξ Ὀνοθέ Γουλεδιανῶν ἠγοράσθησαν δύο μινωικοὶ σφραγιδόλιθοι καὶ μινωικὸν χαλκοῦν ζώδιον. Παρὰ τὸ χωρίον Ἀσῆ Γωνιὰ Ρεθύμνης ἀνευρέθη ἀνάγλυφον, ἴσως ἐλληνικῶν χρόνων, παριστῶν γυναῖκα κρατοῦσαν κλάδον ἐλαίας πρὸς ὃν κατέρχεται, ραμφίζον τοῦτον, πτηνόν. Παρὰ τὰς προσπαθείας τῆς Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσίας δὲν κατέστη δυνατόν νὰ περισυλλεγῇ τοῦτο, ἀπεμπωληθὲν ὑπὸ τοῦ εὐρόντος. Πλησίον τοῦ χώρου ἔνθα ἀνευρέθη τὸ ἀνάγλυφον ὑπάρχουν ταρικοὶ θάλαμοι μὲ ἐπιχρίσματα, πιθανῶς ἀνήκοντες εἰς ἐλληνορωμαϊκοὺς χρόνους. Εἰς τὸ Μουσεῖον Ρεθύμνης κατετέθησαν πολλὰ νομίσματα δωρηθέντα ὑπὸ τοῦ κ. Καρῶνη καὶ προσερχόμενα ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ πατρὸς του. Ὑπὸ ιδιώτου κατετέθησαν ἐπίσης ὠρισμένα μικρὰ ἀντικείμενα: κεφαλὴ μαρμαρίνη γυναικός (ἴσως Ἀφροδίτης), μικρὸς χαλκοῦς πτερωτὸς Ἔρως, πηλίνη πυξίς, χαλκοῦν κάτοπτρον καὶ πήλινος κύαθος. Εἰς τὸ Μουσεῖον Χανίων κατετέθησαν ὑπὸ ιδιώτου δύο δακτυλιόλιθοι μὲ παράστασιν κεφαλῆς ἐντὸς πλοίου καὶ κυνὸς τρέχοντος. Παρὰ τὸ Πλατάνι τῆς Σούδας, θέσις Γρᾶς Λιμνιωνάρι, ἀνευρέθη κατὰ τὸ τέλος τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐκτεταμένον ρωμαϊκὸν κτήριον μὲ τρία διαμερίσματα διαστάσεων ἐκάστου 6 X 3 μ. Ἐν τούτων ἐπικοινωνεῖ μὲ κοιλότητα δεξιαμενῆς διὰ πηλοσωλῆνος· τὸ μεσαῖον ἔχει κόγχην καὶ τρεῖς βαθμίδας, ὡς καὶ δύο καθέτους σωληνώσεις· τὸ νοτιώτερον διασώζει μέρος ὑποκαύστων· ἐκ τῆς περιγραφῆς τῶν κτηρίων ὑπὸ τοῦ ἐπισκεφθέντος ταῦτα ἐπιμελητοῦ κ. Δημ. Μαρουλάκη φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ ρωμαϊκῶν θερμῶν.

Τέλος εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου κατετέθη ἐκ κατασχέσεως, ἄγνωστον πόθεν προσερχόμενον, ἀργυροῦν τετράδραχμον Βασιλέως Ἀλεξάνδρου.

N. ΠΛΑΤΩΝ

Ἐφορος Ἀρχαιοτήτων Κρήτης